

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ НАРОДОЗНАВСТВА

Постановка проблеми. Проблема морального виховання студентської молоді нині набуває глобального характеру, а тому її розв'язання потребує підходу, який ґрунтується на засадах народної педагогіки. Мова йде про самобутню народну систему виховання молоді, про яку так переконливо писав К. Ушинський: «Ставши одним із елементів державного і народного життя, громадське виховання пішло в кожного народу своїм особливим шляхом, і тепер кожен європейський народ має свою окрему характеристичну систему виховання» [7, с. 46].

Національна система виховання, як про це наголошується в Національній доктрині розвитку освіти, «...спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної і світової культури» [5, с. 11-12]. Тому не випадково, що українська етнопедагогіка, яка акумулює творчі надбання народу, головним завданням морального виховання вважає істину людських стосунків, моральну чистоту особистості.

Ми прагнемо, щоб у життєвій практиці, стосунках між людьми, дитина реалізувала насамперед те, що вкрай потрібне, чого обов'язково треба дотримуватися в інтересах розвитку особистості. Це – перш за все, любов до батьків і рідних, повага до людей праці, рідної землі, дбайливе ставлення до хліба; глибоке знання свого родоводу, рідної мови, культури, історії народу, піклування про молодших і старших від себе; співпереживання, милосердя до тих, у кого горе; вірність народним звичаям, заповітам предків, ушанування пам'яті померлих і загиблих.

Саме моральна чистота особистості дає благодатні пагінці добра, совісті, правди, гідності, відповідальності обов'язку, щирості.

Першим кроком у моральному вихованні є моральне навчання у сім'ї. Дійсно, для того, щоб поводити себе правильно, морально, треба знати, як саме треба поводити себе і чому так, а не інакше. Сім'я – це та початкова сходинка у житті людини, де закладаються перші зерна етичної освіти.

У процесі морального виховання важко переоцінити світоглядне значення української мови, літератури, історії, українознавства. Але і вони не можуть самі по собі компенсувати етичну освіту й уникнути примітивності особистості в моральному відношенні. Мораль регулює життя особистості у всіх ланках людської життєдіяльності. Тому кожен учень, студент - майбутній зрілий громадянин України - повинен бути етично освіченим.

Аналіз попередніх досліджень. Етичні проблеми вивчалися у «Руській Правді», «Збірниках Святослава», «Повісті временних літ», «Київському літописі», працях Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Лазара Барановича, Памви Беринди, представників Києво-Могилянської академії, «Руської Трійці», Кирило-Мефодіївського братства тощо.

Перше і суттєве завдання освіти, з погляду народознавства, полягає у пізнанні ідеалів добра, милосердя, правди, чесності, справедливості, гідності. Виходячи з позиції гармонії знань і моральності, В. Сухомлинський писав: «Від культури слова до емоційної культури, від емоційної культури до культури моральних почуттів і моральних відносин - такий шлях до гармонії знань і моральності» [6, с. 508].

Метою даної статті є аналіз процесу формування моральної особистості у вищому навчальному закладі.

Моральна особистість - поняття багатомірне. Воно передбачає глибокі патріотичні переконання, самосвідомість, активність, принциповість, нетерпимість до всього

аморального, добровільне і сумлінне виконання набутих народом традиційно-естетичних норм, правил, принципів.

Нині почуття господаря як ніколи потрібне молоді. Тим часом, не можна не зауважити, що у багатьох воно zdeформоване. Поки що переважає стихійно-ринковий механізм формування господарчої діяльності молоді. Наразі спостерігається масове захоплення молоді підприємництвом. З одного боку – це позитивне явище. Але, з другого боку не можна не помітити і негативного. А саме: справа не стільки в тому, що далеко не всі мають хист до підприємництва, справа ще і в тому, що тут часто переважає матеріальний інтерес, процвітає ідея збагачення за будь-яку ціну. Проте давно відомо, де перемагає ідея збагачення за будь-яку ціну, там втрачається найдорогоцінніше – людяність, чесність. Багатство стає кращим від чесності, а нечесність від багатства. Це цілком заперечує ідеали народної педагогіки, яка викохала розуміння того, що «краще успадкувати чесноти, ніж гроші», «мораль чиста краща всякого намиста», «чеснот за гроші не купиш», «дай синові не віз золота, а віз розуму». Тому, на наш погляд, нині потрібна ґрунтовно опрацьована концепція підготовки молоді до трудової діяльності, розробка принципової моделі якостей працівника, який відповідає вимогам цивілізованого ринку, чесного життя.

Український народ має великі надбання виховання людських чеснот. Одним із найважливіших засобів цього виховання є праця. Залучення до праці з малих літ відбувається в живій лабораторії життя - сім'ї. Традиційно дитині прищеплювалося розуміння того, що праця - закон людського існування. «Без праці жити - тільки небо коптати», «Звикай до господарства змолоду, то не будеш знати на старість голоду», «Аби вмів робити, навчишся, як жити», - повчають українські приповідки.

Людина може бути щаслива власною чесною працею. Сумлінна праця робить людину красивою, тоді як непрацелюбна людина - це вже не людина, а «забруднений камінь». Численні приказки, прислів'я висміюють ледарів, нероб «Ховається від роботи, як собака від мух». «Ти його в плуг, а воно тобі в луг», «У нероби завжди неврожай», «Одно – молоти язиком, а інше – перти плуга».

Необхідно посилити роботу щодо гуманістичного виховання. Повсякденна особиста педагогічна діяльність переконує нас в тому, що це можна зробити на засадах вивчення студентами народних традицій. Причому, за нашими спостереженнями, тут найбільш доречний діяльнісний підхід – проведення народознавчих свят (українських вечорниць, про обереги та символи нації). Так, у Вінницькому технічному коледжі, який ми репрезентуємо, створена «Світлиця» — своєрідна хата-музей, у якій зібрано весь побутовий, етнографічний матеріал із різних районів Поділля. Пошукова робота продовжується, студенти збирають гончарні вироби, предмети ткацтва, національний одяг, килими, рушники, ікони, вироби з лози та дерева. Отже, студенти активно включаються до пошуку і розуміння старовинних пластів духовної і матеріальної культури, побуту своїх предків. Усе це стає для них рідним і цікавим.

У світлиці проводяться літературно-музичні свята, мова йде про те, що дороге серцю кожного свідомого українця, про українські звичаї й обряди, про обереги нашої нації, про тепло сімейного вогнища.

Яскравим дійством, що стало вже традиційним, є «Українські вечорниці на Андрія», де поєднуються дотепний гумор, музика, пісня і танець.

Глибинним джерелом і засобом морального виховання є любов. Любов і чесність - поняття нероздільні. Українська народна творчість оспівує вірне кохання, за яке віддають серце і душу. Досить звернутися до таких народних пісень, як «Сонце низенько, вечір близенько», «Зашуміла ліщинонька», «Чорнії брови, карії очі», «Їхав козак за Дунай», щоб переконатися у сказаному.

Водночас у народі засуджується зрада любові. Згадаймо пісні «Тече річка невеличка», «Ой не світи, місяченьку», «Ой не ходи, Грицю», «Не питай, чого в мене заплакані очі» і т.

ін. Ця ідея відтворена і в народних легендах. За народними повір'ями Бог справедливо карає людей, що зраджують кохання. Тому немає нічого дивного, що Дзвінка, яка зрадила Довбуша, скам'яніла [2, с. 39].

Вихованню чесної любові, що є запорукою міцної сім'ї, сприяють звичаї нашого народу. За звичаями українців, поєднанню двох вірних закоханих сердець передувало досить тривале знайомство молодих людей: вуличні гуляння, вечорниці, сходини.

Співжиття до шлюбу в Україні суворо заборонялося. У Центральній Україні на вечорницях залишалися ночувати в хаті «на підлозі». І навіть тут дівчата та хлопці не дозволяли собі того, що могло привести до небажаних наслідків. Повага до дівочої честі становила характерну рису українського сімейного побуту і людських стосунків.

Цікаво, що навіть у легенді про Т. Шевченка «Великий характер» фігурують якраз чесні дівчата. У легенді розповідається, що коли великий Кобзар помер, то його привезли в домовині звідкілясь іздалека на Вкраїну, бо як умирав, то казав, щоб його поховали в степу на могилі, ніби б то в ріднім краю. От його привезли туди до лісу, недалеко від села Гусакового Звенигородського повіту, стали здіймати з воза домовину, та й не здіймуть - така важка. Що не робили, не здіймуть, та мусили прикликати з села двадцять дівок (чесних), та аж ті зняли її [2, с. 134-135].

На Україні шлюбним віком для дівчат було 16, а для парубків -18 літ. У шлюб, як правило, вступали молоді люди, які не були ріднею, ближчою, ніж восьме «коліно» по батькові й четверте по матері. Церква дуже прискіпливо вивчала родинні документи кожної пари, перш ніж дати згоду на її шлюб. Кровозмішання у нашій історії відомі як рідкісні випадки.

Про весільні обряди, ритуали, сповнені високої моральної наснаги, дівочу честь і юнацьке лицарство, кохання можна довідатись із праць О. Воропая, Р. Кирчіва, М. Крищука, В. Скуратівського [1; 3; 4]. Тут у цікавій, популярній формі розповідається і про сватання, і про заручини, і про випікання короваю, і про виготовлення «гільця», і про святе таїнство співжиття, і про пам'ятку нареченим перед шлюбом, і про перестороги молодій сім'ї тощо. Ці обряди сповнені глибокої людяності, духовності. Повернути б їх у наш повсякденний побут. Бо хіба ми не бачимо, що сьогодні діється в сім'ї, у взаєминах молодих людей? Не лише хлопці, але й багато дівчат втратили сором, почуття цнотливості. На наших очах відбувається виродження нації, деградація тіл і душ. Чисте, вірне кохання часто-густо висміюється. Глибокі духовні почуття любові переносяться в площину фізичних відносин. Дитинозгубство, яке вважалося в народі найтяжчим гріхом і відповідно каралося, не таке вже й рідкісне явище. Воно і не випадково, коли те, що повинно виховувати, деморалізує. На екранах - розтлінна розпуста, розквітає порнобізнес. Мабуть, частіше треба нагадувати юнацтву, що, за народними поглядами, «сором'язливість - окраса молодості».

Одним із провідних компонентів морального виховання, за традиціями народної педагогіки, є виховання патріотизму. В українській народній педагогіці ця ідея підноситься особливо високо у зв'язку з тими історичними умовами, які пережив народ України.

Дехто намагається відкинути ідею патріотизму, ґрунтуючись на засадах християнської моралі (спілка молоді «Київська церква Христа»). Тут думка така: якщо християнське вчення закликає до вселенського братерства, любові, то навіщо тоді почуття патріотизму? Християнин повинен бути інтернаціоналістом. Ніби все логічно і правильно. І в той же час, на наш погляд, глибоко неправильно. Так, відокремлювати себе від людства - це помилка. Але і не звертати уваги на те, що люди природньо і непомітно звикають до оточуючого їх середовища, до природи, сусідів, побуту свого народу - ще більша помилка. Адже любити всіх братів, усіх зарівно, як сонце Боже, не означає нехтувати своїм рідним, наголошував І. Франко. Відомий письменник В. Скуратівський зазначав, що любов до свого краю, родини, батьківщини у людини складається змалечку несвідомо. Але справжня любов досягає вершин лише тоді, коли вона духовно усвідомлена, самовизначена. Якщо переважає

інстинктивність, то любов до батьківщини може обернутися сліпим афектом, здатним заглушити в душі й голос совісті, й справедливості, навіть вимоги елементарного сенсу. Ідея батьківщини, патріотизму передбачає в людині живе начало духовності. Якщо ж людина не має останнього, то вона може прожити все життя в межах своєї держави і «не знайти» своєї батьківщини, не полюбити її всім серцем, залишитися духовною сиротою. У сучасному світі є багато таких безрідних людей, які не можуть любити свою батьківщину тому, що вони живуть особисто-егоїстичними або егоїстично-груповими інтересами, але належної духовності не мають.

Організуючи виховну роботу з патріотичного виховання, потрібно враховувати, що в Україні історично склався широкий спектр регіонально-політичних і регіонально-культурних відмінностей, існує релігійна неоднорідність і неоднозначне ставлення населення до багатьох подій минулого та сучасності, багато інших особливостей. На нашу думку, саме патріотизм як вища духовно-моральна цінність повинен нас об'єднувати, зберегти те, що протягом століть було нашою метою - незалежну державу.

Ми торкнулися лише деяких складових змісту морального виховання нашої молоді, але глибоко переконані: вони невичерпні, як невичерпний дух українського народу.

Література:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: В 2 т. - Мюнхен: «Українське видавництво», 1966. Т 1. - 450с.; Т.2.-442с.
2. Змієві вали: Українські легенди та перекази. - К. «Либідь», 1992. - 62 с.
3. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці».—К.:Наукова думка, 1990. - 344 с.
4. Кришук М. Читанка з народознавства — Тернопіль: Вид-во «Фенікс», 1990.—224 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти//Педагогіка і психологія професійної освіти.— 2002. — №2. -С. 9-22
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Сухомлинський В.О. Твори: У 5 т. Т. 3.— К.: 1997. С. 283-582.
7. Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти // Ушинський К.Д.: Твори: В 2т. Т.1: Пер. з рос./Редкол. В.М.(голова) та ін. К.: Рад. Школа, 1983. —С. 9-191.

Розглядаються питання морального виховання в аспекті народознавства. Наголошується на необхідності застосування національної системи виховання у відповідності з моральною чистотою особистості, добротою, милосердям, чесністю, справедливістю, патріотизмом.

Ключові слова: Моральна особистість, етична освіта, національний світогляд, засоби народознавства, патріотизм.

Рассматриваются вопросы нравственного воспитания в аспекте народоведения. Делается ударение на необходимости применения национальной системы воспитания в соизмерении нравственной чистоты личности, доброты, милосердия, честности, справедливости, патриотизма.

The problems of moral education by means of Ethnology are considered. Special attention is paid to the necessity of using national system of education in comparison with personality's moral pureness, goodness, mercy, honesty, justice, and patriotism.

Keywords: moral personality, ethical education, national outlook, ethnology resources, patriotism.